

1. Bevezetés

Az iparművészeti törekvések népszerűsége, a kézművesmunka megbecsülése a népművészet iránt felébredt érdeklődéssel együtt a XIX. század vége óta kisebb-nagyobb intenzitással, de töretlenül jelen volt az európai művészetben. Magyarországon talán a milleniumi rendezvények idején fordult először komolyabb figyelem a háziipar felé, részben ez a szemlélet alakította később a gödöllői törekvéseit, hasonlóképpen, mint két évtized múlva a népművészettől megújulást váró Magyar Képirók Társaságának – amelynek Mokry Mészáros Dezső is a tagja volt – célkitűzéseit. E művészek körében elterjedtek voltak az iparművészeti kifejezőmódok. Büky Béla, a képirók egyik tagja például szintén állított ki szőnyegterveket, (sőt később bábokat és árnyjátékokat is).

2. Rövid pályakép

Mokry Mészáros Dezső festő- és szobrászművész 1881. április 5-én született a Miskolc melletti Sajó-Ecsegen.¹ 1893-tól Miskolcon, a Evangélikus Református Gimnáziumban tanult. 1903-tól a Magyar-Óvári Királyi Gazdasági Akadémia hallgatója lett, majd 1905-től ismét Borsodban, Muhi-pusztán volt gazdatiszt. 1908-tól kezdett utazgatni: Nápolyba, Capri szigetére, majd Párizsba, Londonba, Belgiumba, Spanyolországba, 1913-ban Tuniszba, később Ceylon szigetére utazott. 1914-ben Oroszországból, tatár földről tért haza a háború miatt. 1916 és 1927 között Miskolcon lakott, majd Budapestre költözött. Közben látogatást tett Olaszországban, és Törökországban is. 1947-től a művész haláláig, 1970. január 9-ig ismét Miskolcon élt, és itt, a református Deszka-temetőben nyugszik. Tagja volt a Nemzeti Szalon és a Művészház Művészeti Egyesületeknek, a Spirituális Művészek Szövetségének és a Magyar Képirók Társaságának – legtöbbször e két szövetség csoportos kiállításain állított ki –, de a Képzőművészek Új Társaságának is.

Mokry Mészáros Dezső pályája három, aránylag jól elkülöníthető szakaszra osztható. Az első mindössze tizenegy évig tartott. 1905-től kisméretű képeket festett, általában papírra, tussal és temperával. Számos, azonos című festményén idegen planétákat és azok lakóit, az utolsó embereket, Óceánia vízalatti világát, szimbólumokat és misztériumokat örökített meg. Már a tízes évektől készített magyar és egzotikus tájakat megörökítő olajképeket is. 1916 után azonban tizenkét évig nem foglalkozott képzőművészettel.

Pályájának második szakasza 1928-ban kezdődött, ekkortól festette ősvilág témájú olajképeit, és ekkortól készítette egyéni technikával őskori vagy őskeleti témájú agyagszobrait és kerámiáit is, amelyeket nem egyszer saját festményein is megörökített. A népművészet hatása az 1930-as évek második felétől felerősödött Mokry művészetében. Népeletről vett témájú szénrajzokat, tájképeket készített. Emellett kutatta a rovásírást és a magyar fejfatípusokat, eredményeit publikálta, a motívumokat pedig beépítette szőnyegterveibe, síremlékterveibe.

1947-től a művész haláláig, 1970. január 9-ig tartott pályájának utolsó szakasza. Ebben az időszakban kerámiákat készített, főleg falitányérokat. Díszítésük változatos, többnyire a népművészetből vett motívumokat használt fel, de korábbi, jellegzetes témái közül is szerepelt néhány.

3. Az iparművészeti tevékenység forrásai

3.1 Népi kézművesség

Mokry Mészáros Dezső életének egyes szakaszaiban egyfajta természetközeli életmód volt jellemző (az erre való igény azonban egész életében), szőlészettel, kertészettel foglalkozott, mezőgazdász diplomát szerzett, és ebbe a világba szervesen illeszkedett a díszítő, alkotó mesterember képzőművészeti tevékenysége is, akárcsak a névtelenségben maradt, vagy éppen nevet szerzett népi alkotóművészek esetében.

Pályájának kezdetén ez abban is megmutatkozott, hogy a művész maga készítette képeinek keretét, amelyek olyanok, mintha a kép díszítőmotívumai belső erejükénél fogva képesek lennének kiáradni a képből, áttörni annak határain, magasság-szélesség dimenzióin, és folytatódni a kereten, egy, a kép és a szemlélő közötti felületen.

Több kritikusa megalapozottan hívta fel a figyelmet festményeinek sajátosan iparművészeti jellegére: „legtöbb elképzelése olyan, hogy kínálja magát a zománc színeiben és rekeszes kompozíciójában való kivitelre”² továbbá hogy „erősen iparművészeti, díszítő, térkitöltő módszerrel dolgozik.”³ A művész azonban nem alakította ilyen irányban tovább művészetét, nem kezdett rekeszománcok készítéséhez.

3.2 A rovás jelentősége

„Kézművesi” tevékenységének kezdetére még egy figyelemre méltó körülmény nyomja rá a bélyegét: a népi díszítőművészet felé részben a rovásírás iránti érdeklődésének hatására fordult. Egy körülbelül 1929-re datálható levelében erről így írt: „igen tetszik nekem a betű: régi czifra betű, de még inkább az ékírás, török, zsidó betű, és ázsiai betűk különösen (...) olyan betűfélét én is csináltam gyerekkoromban, és a kínai egyiptomi, japán betű a mit itt ott láttam.”⁴

A rovásírás kutatása és alkalmazása alapvetően meghatározta textil-, bútór-, betű- és síremléktervezői gyakorlatát. Egyrészt mint díszítőelemet vizsgálta, stilizált rovásgyakorlatokat végzett, rovásalapú latin betűtípust tervezett. Másrészt összevetette magyar rovást a kínai, japán jegyekkel, a legkülönbözőbb ősi írásjegyekkel a sumér akkád ékírástól az etruszkig és az ógermán rúnáírásig. A művész a rovásról cikkeket tett közzé Bajcsy Zsilinszky Endre lapjában, az *Előőrben*, és a Magyar Katonaújságban, előadásokat tartott, Debrecenben például rováskutató kör alakult előadásának hatására.

3.3 Primitívizmus

Mokry Mészáros Dezső ugyanakkor a huszadik századi magyar művészek közül egyedülálló mértékben kapcsolódik a primitívizmus nemzetközi törekvéseihez. A művésznél a saját korától való elfordulás, a letűnt múlthoz illetve a még természetközelen élő, vagy legalábbis nem európai népek ideálisnak tartott világához való vonzódásából szervesen következett művészetében a primitív kifejezőmód. Nemcsak a „primitívnek” számító művek, vagy azok bizonyos elemeinek formai sajátosságait emelte be a nyugati, „magas” művészetbe, mint a nyugat-európai művészek. Megpróbált a törzsi művek megalkotásának eredeti céljaira és lehetséges körülményeire is figyelni. „Találtam Ázsiában két kőkorszakbeli csontszerű számot, jó fogás esett rajtuk, azóta ezekkel mintázom a szobrait”⁵ – nyilatkozta 1930-ban, továbbá: „Saját találmányú

technikai eljárásokkal, a magam modorában és szellemében dolgozom.”⁶ Ez nagyjából azt jelentette, hogy, amint egy kritikusa megjegyezte: „szobraiban sem használja még az égetés technikáját sem, hanem gyanta és szurok, enyv és kovász habarékkal vegyíti agyagfiguráit, amiktől ezek némileg megkövülnek.”⁷ Nem véletlenül javasolta neki Felvinczy Takács Zoltán, a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum alapító igazgatója egy 1949-es levelében, hogy „fesz őket mázzal és égesd ki. (...) A tűz nagy művész, sokat lendít a keramikus egyéni munkáján.”⁸

Mokry Mészáros Dezsőnél alkotói folyamatában szinte egyedülálló módon a művészet (mint a képzelet tevékenysége), a tudomány, a valóság (mint emlékezés a születése előtti világra) és talán a vallás is, ősi, felbomlatlan egységet alkotott, erre utalnak egykorú és későbbi kijelentései. Képzelet és valóság nála éppúgy nem került egymással ellentétbe, mint a művészet és a tudomány. Szinte egyidejűleg magyarázta műveit a képzelet tevékenységével: „Az én számomra az én képzeletbeli világom valóságosabb, mint az, amelyben élek”⁹ és a valósághű ábrázolás igényével: „Emlékezem arra, hogy egy régebbi életemben láttam ezeket az őselefántokat, amelyeket itt megfestettem, ismertem a fiatal Föld kialakulatlan arcát és egy másik életemben – mert hiszek a lélekvándorlásban – egy másik bolygó csodálatos világában éltem.”¹⁰ A tudományos igény is ezzel összefüggésben jelent meg: „Sok vitám volt a régészekkel is. Gyakran azt vitatták, hogy valamelyik őssálat, amelyet megfestettem, vagy megmintáztam, nem is élt. Én biztosra veszem, hogy volt, és lehet, hogy egyszer kiderül, hogy nekem van igazam. Mert ugye számtalanszor előfordult már, hogy egy művész fantáziája megelőzte a tudomány kutatásait.”¹¹

A múlt és a kelet kutatása közben figyelme idővel egyre inkább a magyar népművészet felé irányult, amelynek keleti eredetéről meg volt győződve. Később tehát mindazt a romlatlanságot és ösztönösséget, amit a primitív munkák jelentettek számára, a népművészetben találta meg.

4. Az iparművészeti tevékenység ágai

4.1 Szobrászat és kerámia

1928-tól a művész a festői-grafikai gyakorlat után térbeli művek készítéséhez fogott: agyagszobrokat és kerámiákat is kezdett formázni. Ez a tevékenység korántsem előzmények nélküli. A már idézett, feltehetően 1929-re datálható feljegyzés igen fontos dokumentum, mert a művész első, és életében egyetlen magyarországi önálló kiállítása előtt írhatta. A művész e vallomása szerint minden művészi tevékenységének megvan a gyermekkori előzménye. Az agyagszobrok készítésére például így emlékezett vissza: „...aztán jöttek sárból agyagból készült állatok emberek is, edények – kukorica és más magvak belenyomkodva – bekarcolva bepontoszva, egyik másik kifestve, mész, korom, téglapor, szekérkenőcs, szénrajzok falra, kerítésre, események megrajzolása, bekarcolása meszes agyagos falra kerítésre.”¹² Ezzel mintha a 30–40 évvel későbbi megformázást írta volna le.

A művész agyagszobrai és kerámiái érdemes együtt tárgyalni, mivel festett vagy megmintázott, stilizált figurális díszítésük és egyidejű készítésük révén szoros az összefüggés közöttük. Mokry Mészáros Dezső szobrászati tevékenysége azonban jelentőségénél és terjedelménél fogva önálló tanulmányt igényelne, ezért itt és most ennek csak rövid áttekintésére kerülhet sor.

A művész szobrai mellett edényeivel először 1931-ben, Czobél Béla festményeinek társaságában mutatkozott be a Tamás

Galériában. Tizenhét szobor, például a Varázsló, Batu Khán, Törzsfőnök, Bölény, Bika, Elefánt, Ősbarom, Embrió, Koldús, Imádkozó, mellett a katalógus szerint öt „fazék” és tíz „tál” megnevezésű tétel szerepelt.¹³

1933 januárjában, a Magyar Képzőművészek Első, a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításán öt „Szkítha tál” és öt „Szkítha köcsög” megnevezésű tételt mutatott be festményei, rajzai, valamint a Batu Khán megnevezésű agyagszobor mellett. A Magyar Képzőművészek Társaságának 1934 márciusi, nemzeti szalonbeli kiállításának katalógusában a művész más művei mellett a „köcsögök, szobrok a vitrinben” tétel szerepelt. Mokry Mészáros Dezső 1935 áprilisában a Magyar Képzőművészek Társaságának kiállításán a Nemzeti Szalonban két szobor, a Mongol imádkozó és a Dzsingisz Khan szerepelt, érdekes módon ugyanuk megnevezése itt „kő”. 1941 januárjában a Magyar Képzőművészek nemzeti szalonbeli kiállításán két „Köcsög cserép” és három „Korsó cserép” megnevezésű művet állított ki.¹⁴

4.1.1 Szobrok

A szobrokat témájuk alapján többféle módon is lehet csoportosítani, például valóságos- és fantáziálisak, a régmúltból vagy a jelenkorból származó figurák, de úgy is, mint állat- és ember-, pontosabban humanoid-ábrázolások.

A figurák megmintázása során ösztönösen, de mindig egy – akár őskori, akár egykorú – törzsi keretek között élő alkotó tematikáját eleveníti fel. Az állatfigurák egy része őssálat, ezek lehetnek realiztikusnak ható mamutok, ősbölgények, vagy a művész fantáziája által kiegészített őshüllő-rekonstrukciók. Megmintázott jelenleg is élő állatokat, például egzotikusnak ható, trópusi tigris, zebrát, de olyan köznapi állatokat is, mint bikát, medvebocsot vagy macskát. Az utóbbiak persze egyúttal tartozhatnak az őskor fogalomkörébe is.

Az emberformájú szobrok kapcsolódhatnak a keleti kultúrkörhöz, mint a Kán, Batu kán, Ülő mongol férfi, Türk harambasa, a térdepelve imádkozó vagy a lótuszülésben Buddhaként ülő figura esetében.

Az emberábrázolások másik része ezeknél kisebb méretű figurákból áll. Bálványszerű, vicsorgó, csontvázmintájú alakok mellett szarvakkal ellátott ördögfej és ördög is szerepel ezek között. Ide sorolhatók az ősi és a törzsi művészetek tipikus darabjaira, a különféle anyagokkal kiegészített állati és emberi csontkoponyákra emlékeztető koponyák (Mokry Mészáros Dezső Majomfej és Koponya című kisplasztikái).

A művész megformálta az ősember kunyhóját és az ősember vezérbotját is: „Az egyik végén a színes szem – lát a bot is – a másikon, amellyel sújtanak, primitív koponyaformák” – írta le a tárgyat „Az Est” nevű lap.¹⁵

4.1.2 Díszedények

A kerámiák egyik részét díszedények, másik részét különféle tálak, tányérok képezik. A díszedények általában fedeles kialakításúak. Úgy tűnik, mintha harminc évvel ezelőtt még hagyományosabb lett volna, a sokszor egyidejűleg antropomorf vagy zoomorf jellegű díszedények talán később jelentek meg. Ezek a díszítés emberarc, míg alsó részük állati lábakkal végződik.

A kerámiák díszítő mintáit a művész általában bekarcolta, majd festette. A már említett emberarc mellett a virágos és madaras díszítésmód a legjellemzőbb. Előfordulnak őskori barlangrajzokra emlékeztető állatábrázolások is, mint például egy zergékre vadászó oroszlánt megörökítő díszedény esetén.

1. kép: Oroszlánmotívumos díszedény (a fedele elveszett). Miskolc, Herman Ottó Múzeum. Kerámia, tempera. M: 21,5. é.n. A szerző felvétele

2. kép: Pávás falikorong. Miskolc, Herman Ottó Múzeum. Kerámia, tempera. D: 28. 1951. A szerző felvétele

(1. kép) Vannak kerámiák rovásjegyekkel, és vannak csak bekarcolt, festetlenül hagyott díszítéssel is.

4.1.3 Tálak, falitányérok, falikorongok

A tálak és tányérok tárgytypusa szintén a harmincas évektől bukkan fel Mokry Mészáros Dezső életművében. Díszítésmódjuk hasonló a díszedényekéhez: madaras és virágos motívumok mellett állatfigurák szerepelnek rajtuk.

1945 után a már említett díszedények és olyan dísz tárgyak készítése mellett, mint gyertyatartó vagy lepke, a falitányérok, falikorongok megmintázása lett a művész legfontosabb alkotó tevékenysége. Ezeken szénrajzainak és festményeinek korábbi kedves témái kerültek megörökítésre.

A falikorongok átmérője általában 28 cm körüli, formájuk kör vagy sokszög. A szélükön keretező mértani díszítés fut körbe. Agyagból készültek, a figurális téma vagy a díszítés bekarcolással és temperafestéssel került rájuk.

A falikorongok leggyakoribb témája a népi életkép általában tájháttérrel. Ez lehet olyan hétköznapi esemény, mint a munkavégzés: Kenyérsütés, Aratásból hazafelé, Szántás, vagy mesterségek: Halászsütés, Juhász Pásztor, lehet étkezés: Szalonnasütés, Ebédelő. A megörökített esemény lehet ünnepi is, mint a Lakodalom és a Mulatozók esetében. A táj néha havas, mint a Téli táj favágókkal és a Harkály című műveken. Olykor csendéleti elemek dominálnak: Tarisznya, Hazatérők tarisznys csendélettel, Az Anyai szeretet érzelmesebb jellegű, a Fecskefészkek humoros. A Szélmalom és a Sajóecsegi református templom korongokon a tájkép-jelleg erősebb, a

Kopjafás temető a népi temető gondolköréhez kapcsolódik. Van példa realiztikusabb állatábrázolásra is: Halak.

A falikorongok másik legjellemzőbb típusát a népi díszítésmódot követő, általában virág- és madármotívumos darabok képezik. A népi életkép olykor együtt szerepel a leginkább hímzsmintákra emlékeztető népi díszítéssel: Búbos bankás, Két menyecske, Táncolók Szalonnasütés madárfészkek-motívummal, de vannak csak hímzsmintákra emlékeztető díszítésű falikorongok is, mint például a Pávák (2. kép). A művész legtöbbször matyó mintákat használt fel.

Kisebbszámú előfordulnak olyan művek, amelyeken a korábbi, misztikus érdeklődés nyilvánul meg: Totemfigurák, másutt a keletre vagy az ősmúlra irányuló figyelem: Buddha, Asszír mintás, és a Zodiákus.

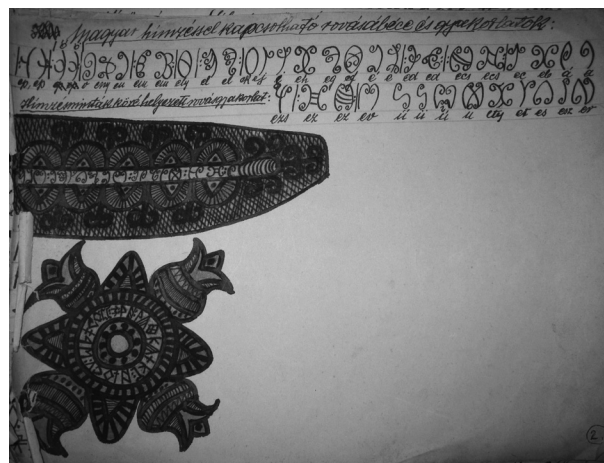
A művész kései feljegyzéseiben említi, hogy mintegy 150 tányér terv formájában maradt, ezek ma a Herman Ottó Múzeum gyűjteményében találhatóak.

4.2 Rovásstervek

Rovásírással kapcsolatos művészi elképzelései jól nyomon követhetők egy rovásírással foglalkozó nagyalakú vázlatfüzetében.¹⁶ E füzet anyaga olyan, mintha a művész egy képzésen előadások, szemináriumok megtartásához állította volna össze. Az egyes kijelentéseknél nem mindig szerepelnek pontos hivatkozások és utalások, így időnként nehéz a művész saját nézeteit az olvasott-hallott elképzelésektől elkülöníteni. Főleg rajzos anyagot, rovásgyakorlatokat tartalmaz, köztük stilizált és stíluskereső rovásgyakorlatokat, magyar hímzéssel kapcsolható rovásábécét és gyakorlatokat (3. kép), hímzsminták közé helyezett rovásgyakorlatokat, szögletes, homorított kerekítésű és keskenyített szögletes (rendes) rovásábécés gyakorlatot. Szerepel benne az összevonás és a dőlt rovás abc lehetősége, de színezési terv is.

A rajzos anyag közötti, kéziratos, szöveges részben egykorú művészi törekvéseiről is programszerű megállapításokat tett: „A rovás, mint láthatjuk, szinte kész iparművészeti anyag, s számtalan változatban tervezhető. (...) A rovás nagyon alkalmas modern díszítő elemnek, s egyben olvasható is.”

A rovással kapcsolatos stúdiumok másik összetevője történeti irányú vizsgálódás és ehhez kapcsolódó gyűjtőmunka eredménye. Lerajzolta például a debreceni Déri Múzeum gyűjteményéből származó, 1700 körüli hortobágyi pásztor- és marhajegyeket, amelyeket a múzeum igazgatójától, Sőregi Jánostól kapott. Ismertette az ősmagyar rovásírás több, akkor

3. kép: Rovással foglalkozó rajzfüzet, 1. lap. Miskolc, Herman Ottó Múzeum Adattára. Tus, papír. 1930-as évek. A szerző felvétele

ismert lejegyzési változatát, foglalkozott a nagyszentmiklósi kincs feliratával. Vizsgálta a magyar rovás földrajzi és történelmi kapcsolatait. Az ázsiai emlékek mellett (ösmongol, kínai, japán, ötörök, ural-altaji népek írásjegyei), európaiakat is említett, például a „legrégibb” római oszlopfeliratot, az etruszk írást bronzon, ólatin betűket és a germán rúnáírást.

1937 áprilisában állított ki a Nemzeti Szalonban először önálló rovássterveket: egy „Rovásábécé és változatai” megnevezésű tusrajzot, illetve három „Rovás díszítő tervek” rajzot. Egy 1938-as datálású, egykor valószínűleg kiállításon bemutatott rajzán rovásjellegű latin betűk, díszítőjegyes rovásgyakorlatok láthatók a mongoloid írásról szóló rövid, kézírásos tanulmány valamint néhány kínai és ösmongol írásjegy kíséretében.

4.3 Textiltervek

A művész textiljeit elsőként 1933-ban a Magyar Képirók Társaságának Nemzeti Szalonbeli kiállításán állította ki. Más művei között két „Szkítha kendő szőnyeg” tétel szerepelt, majd 1934-ben, szintén a képirókkal a Nemzeti Szalonban két „Mongol kendő szőnyeget” mutatott be. 1937 áprilisában egy hímzés-, két szőttesterv és egy „szőnyegterv rovásjegyekkel” pasztellrajz mellett öt rovásjegyes szőnyeget állított ki, melyek közül négyet Medgyessy Ferencné, és egyet Murányi Évi szőtt meg. 1937 októberében egyetlen „Mongol szőnyeget” mutatott be.

4.4 Bútortervek

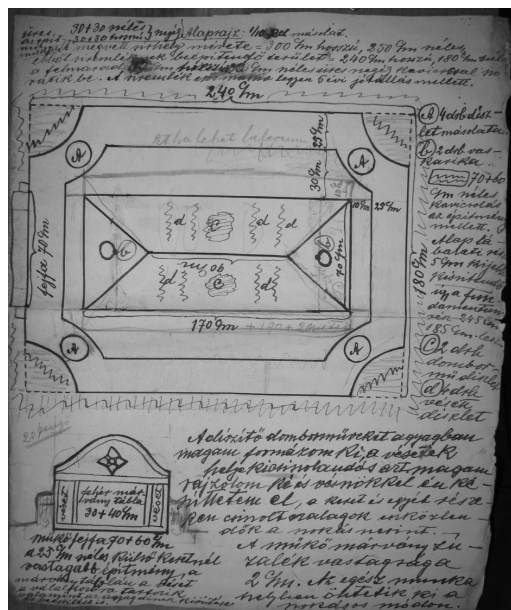
A Magyar Képirók Társaságának nemzeti szalonbeli kiállításai között az 1937 októberin – más művei mellett – „Karos lócát” állított ki, míg az 1941 januári tárlaton „Tulipános ládát”. Lehet, hogy a művész a díszítőmotívumokat festette rajtuk, lehet, hogy a tárgyakat is maga faragta.¹⁷

4.5 Síremléktervek

Művészetében az elmúlás gondolata, és a temetői művészet iránti figyelem már korán jelentkezett, a harmincas években ebből és a síremlékekre, sírversekre irányuló gyűjtőmunkából szervesen következett az e tárgyban való publikálás mellett a síremléktervek készítésének gyakorlata.

A temetői motívumok, sírfeliratok gyűjtésére irányuló tevékenységének legfőbb nyoma egyik vázlatfüzete.¹⁸ Ebben a ceruzával írt és rajzolt temetői gyűjtések a harmincas évekből publikációk idejét megelőzőek lehetnek. Datálás és pontos helymegjelölés nem szerepel a – többnyire virágdíszes – sírkövek mellett. Elképzelhető a sajóecsegi és a miskolci avasi református temető is, de az egyik rajz mintha szatmárcseki csónakos fejfát ábrázolna.

1940 körül tette közzé a Magyar Könyvben A turán – magyar temető című írását,¹⁹ ami inkább elragadtatott hangú művészi program és hitvallás, mintsem tudományos dolgozat. Az európai műveltséggel szemben mindvégig a keleti, ázsiai kultúrát részesítette előnyben, itt is helyt ad ilyen irányú gondolatainak: sürgeti a történelem keleti vonatkozásainak oktatását az iskolákban. Később rátér a hazai temetőkre, és megállapítja, hogy azok – főleg a városokban – idegen szellemiségűek. Ennek okául a magyarság tájékozatlanságát, a vezetők közönyét, végül a sírokat kivitelező mesterek idegen voltát jelöli meg. Az ideális temető számára a régi magyar falusi temető: „Egész Európában a legjellegzetesebb és legszebb a magyar temető művésze.” Ezt követően programszerűen ír a temetők felújításának szükségességéről, illetve továbbfejlesztésének lehetőségeiről: „Erkölcsei kötelességünk pártfogolni és

4. kép: Síremlékterv. Miskolc, Herman Ottó Múzeum Adattára. Tus, papír. 1930-as évek. A szerző felvétele

előmozdítani minden magyar törekvést, a megfelelő hivatalokkal egyetemben, mit a régi, – ma még itt-ott dívó magyar temetői művészet összegyűjtésével, felújításával, s egyben az ezirányú tervek méltánylásával érhetnének el. (...) a fejfaformák és díszítményeik, népművészetünk gazdagságát igénybe véve a temetői hangulatnak megfelelően, továbbfejlesztetők.”

A felhasznált anyagoknak nem tulajdonít nagy jelentőséget: „a faanyagon kívül a kő, műkő, vasbeton, a modern építészet anyagai a megfelelő formák, tervek mellett könnyen felhasználhatók.” Ezt az írását a művész később a Magyar Katonaújságban is közzétette rövidített és aktualizált változatban.²⁰ Az aktualizálás ez esetben arra vonatkozott, hogy különösen fontos a méltó megemlékezés a hősi halált halt katonák esetében, az új lehetőségek között pedig az anyaghasználat, a népművészeti díszítőelemek mellett újdonság a rovás említése.

1937 áprilisában a Magyar Képirók társaságának Nemzeti Szalonban rendezett kiállításán mutatta be először síremlékterveit. A katalógus szerint a művész más munkái mellett a „Fejfagyűjtemény és tervek”, „Síremlékterv” és „Síremlék- és díszítménytervek” megnevezésű tusrajzai szerepeltek.

A már említett, nagyalakú, rovással foglalkozó rajzfűzetében,²¹ az 5. lap hátoldalán két sírkő és egy fejfa rajza található, datálás és pontosabb megjelölés nélkül. Ez feltehetően éppúgy tervvázlat, mint a 19. lapon szereplő rajzok. E lap felirata: „Magyar terv sírhantra” és „If. Rózsa Miklós 1904–1919” konkrét eseményre, esetleg megbízásra utal. Két rajz sírkövet ábrázol, egy másik fejfát, egy pedig sírkeresztet.

Fennmaradt egy síremlék 1:10 méretarányú kiviteli-, vagy vázlatterve.²² (4. kép). Egyetlen lapból áll, amelynek mindkét oldala tartalmaz írást és rajzot. A rajzon pontos méretek vannak megadva, emellett a kivitelezésre vonatkozó tervezői rendelkezések is. Ezek szerint az emlék anyaga „műkő-márvány zúzalék”, mely „a szokásos vasváz betéttel eszközözlendő” és „helyben öntetik ki”. A művész a díszítő domborművek agyagból való kiformázását és a vésetek kirajzolását vállalta.

A harmadik, a síremléktervezés gyakorlatára utaló adat jóval későbbi, már háború utáni. Ez egy 1963. július 27-én kelt szerződés Szegedi Albert miskolci kőfaragóval, pontosabban elszámolás elvégzett munkáról. Kérdés, hogy a művész terve-

zőként vett-e részt ebben a munkában, vagy pedig magáncélú megbízásról volt-e szó.²³

A negyedik adat pontos vonatkozása egyelőre ugyancsak további kutatást igényel. Ez egy „Tímár Pali” aláírású, „Felsőkelecsény, 1967. szept. 14.” keltezésű levél²⁴ Mokry Mészáros Dezsőhöz, amelyben az alábbi mondat is olvasható: „A síremlék tervekkel kapcsolatban majd személyesen fogok beszélni a pataki múzeumvezetővel egy legközelebbi gyűlés alkalmával.”

Fennmaradt egy szintén keltezetlen ceruzarajz, amelyen a művész saját, később megvalósult síremlékéhez nagyban hasonló – díszítmények elhelyezése, rovásos felirat helye – ceruzás vázlatrajz látható.²⁵

Mokry Mészáros Dezső és felesége, Bódogh Erzsébet síremléke ma a miskolci, református Deszka-temetőben áll. Anyaga műkő. A fejkövön a márványtábla felett rózsza (vagy csillag) motívumos díszítés, a fedlap két oldalán három-három, a láb-részénél egy, szív- vagy virágmotívumos, bevésott, rozettaszerű minta. A keret függőleges oldalán, láb-részénél rovásos felirat. A síremlék minden bizonnyal saját tervezésű, mivel addigi síremléktervezői gyakorlatának elvei érvényesülnek, és feljegyzéseiben szereplő jellegzetes motívumok szerepelnek rajta.

5. Összegzés

A huszadik század magyar művészetével foglalkozó történetírás számára Mokry Mészáros Dezső sok tekintetben saját korát megelőző jellegzetességeket mutató életműve számos olyan kérdést vet fel, amelyekre választ keresve nemcsak az ő művészetének alakulása nyerhet magyarázatot, hanem a korszak egészében új szempontok, összefüggések állhatnak elő. Tanulmányomban nem Mokry Mészáros Dezső ismertebb műveivel – festményeire, grafikáira – foglalkoztam, hanem az alkalmazott művészetekhez sorolható alkotásaival, céloom iparművészeti tevékenységének a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján történő felmérése és összefoglalása volt.

Jegyzetek

- 1 Az életrajzi adatok elsősorban az alábbi monográfiából származnak: DOBRÍK István: *Mokry Mészáros Dezső*. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1985.
- 2 e. a.: (Cím nélkül). In: *Újság*, 1930. január 5.
- 3 e. a.: *Mokry Mészáros Dezső kiállításán*. In: *Pesti Hírlap* 1930. január 8.
- 4 Egy keltezés, megszólítás és aláírás nélküli, a művész kézírásával írt levél „Mások munkáiban örömmel lelttem...” kezdetű része. A feljegyzés szövegének utalásaiból kiderül, hogy Mokry feltehetően Felvinczy Takács Zoltánnak, a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum alapító igazgatójának az őt ért művészi hatásokra vonatkozó kérdéseire válaszol 1929 körül. In: Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 5 U. M.: *Mokry Mészáros Dezső „emlékezik” az őskorra és úgy festi a kőkorszak állatait és bálványait*. In: *Esti Kurír*, 1930. január 5.
- 6 A művész egyéni kiállításának katalógusa, Tamás Galéria, 1930 január.
- 7 e. a.: *Mokry Mészáros Dezső a Tamás-galériában*. In: *Esti Kurír*, 1930. január 4.
- 8 Felvinczy Takács Zoltán levele Mokry Mészáros Dezsőhöz, 1949. január 13. In: a Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.

- 9 U. M., 1930.
- 10 LAMBRECHT Kálmán, *Az ősvilágok hangulata*. In: *Buda-pesti Hírlap*, 1930, január 12.
- 11 U. M., 1930.
- 12 Ld.: 4. sz. jegyzetben említett levél „Hatottak rám...” kezdetű része, Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 13 *Czóbel Béla képeinek és Mokry Mészáros Dezső szobrainak gyűjteményes kiállítása, Tamás Galéria III. év XXIX. Kiállítás*, Katalógus, 1931.
- 14 Főleg az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Lexikon-gyűjteményének cédulái alapján határoztam meg, hogy Mokry Mészáros Dezső mely kiállításokon milyen művekkel szerepelt.
- 15 e. a.: *Egy fantasztikus világljáró művész*. In: *Az Est*, 1930. január 5.
- 16 Vázlatfüzet, Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 17 Ld. 15. sz. jegyzet.
- 18 Jegyzetfüzet. Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 19 MOKRY MÉSZÁROS Dezső: *A turán – magyar temető*. In: *Magyar Könyv*. Szerk. KÁLLAY László Tarján, MÉSZÁROS Károly Béla. Budapest, Hollóssy János Könyvnyomtató Műhelye, „a turáni népek könyvnyomtatásának 1362. esztendejében”, 92–97.
- 20 MOKRY MÉSZÁROS Dezső: *Megdicsőült hőseink nyugvóhelyét magyar emlékezéssel jelölje meg a hála és a kegyelet!* In: *Magyar Katonaujság*, 1943, április 17.
- 21 Lásd 17. sz. jegyzet.
- 22 Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 23 Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 24 Herman Ottó Múzeum Művészettörténeti Adattára.
- 25 Síremlék vázlat – MTA MKI Adattár 39/7–56.

Dezső Mokry Mészáros in the field of applied arts

Today Dezső Mokry Mészáros is rather known as a fine artist despite having also presented serious pieces of art in the field of applied art from the 1930s onwards. Whenever examining his works it is sometimes difficult to separate the two. He got involved in pottery and dealt with wall ceramics on which he used similar decorative motifs as on his paintings, drawings and sculptures.

Besides using his own ideas, rural motifs clearly affected his textile, funeral and typographical art, which he always performed after a thorough study and collection of folk motifs. His carpet, embroidery and hand-woven designs were also made this way. The artist used Hungarian runes as decorative elements, but also designed roman letters on the basis of these ancient characters. He searched for different wooden grave-post types in the Hungarian cemeteries, but also designed grave monuments himself.

Throughout his life he laid great emphasis on trying to create a kind of total art while presenting some old fashioned “handicraftsman” attitude. His applied artwork is distinct not only from Hungarian art as a whole, but among the artistic movements of his era, like the Society of Hungarian Picture-writers, a group of “undiscovered talents”, or the revival of folk art by Lajos Vajda and Dezső Korniss.